

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ

Р І Ш Е Н Н Я

До протоколу № 64
від 14 квітня 2021 року

**Про затвердження Рекомендацій слухань у Комітеті на тему:
“Реформування вищої юридичної освіти в Україні:
проблеми і перспективи”**

Заслухавши інформацію Голови Комітету з питань освіти, науки та інновацій Бабака С.В., голови підкомітету з питань вищої освіти Комітету з питань освіти, науки та інновацій Гришиної Ю.М., Міністра освіти і науки України Шкарлета С.М. про проведення слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему: “Реформування вищої юридичної освіти в Україні: проблеми і перспективи”, які відбулися 11 листопада 2020 року, **Комітет з питань освіти, науки та інновацій вирішив:**

1. Затвердити Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему: “Реформування вищої юридичної освіти в Україні: проблеми і перспективи”.

2. Надіслати це Рішення на адресу Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства фінансів України, Міністерства культури та інформаційної політики України, Комісії з питань правової реформи, Національної академії наук України, національних галузевих академій наук України, Співки ректорів вищих навчальних закладів України.

3. Контроль за виконанням цього Рішення покласти на голову підкомітету з питань вищої освіти Комітету з питань освіти, науки та інновацій Гришину Ю.М.

Голова Комітету

Сергій Бабак

Затверджено
Рішенням Комітету Верховної Ради
України з питань освіти, науки та
інновацій,
протокол № 64 від 14.04.2021р.

РЕКОМЕНДАЦІЇ
слухань у Комітеті Верховної Ради України
з питань освіти, науки та інновацій на тему: “Реформування вищої
юридичної освіти в Україні: проблеми і перспективи”

11 листопада 2020 р. у режимі відеоконференції відбулися слухання у Комітеті з питань освіти, науки та інновацій на тему: “Реформування вищої юридичної освіти в Україні: проблеми і перспективи”, в яких взяли участь **понад 130 осіб**.

Виступили з доповідями та взяли участь в обговоренні шляхів реформування вищої юридичної освіти **27 осіб**.

Учасники слухань відзначають актуальність питання щодо реформування системи юридичної освіти, наближення її до суспільних потреб, забезпечення її якості та виведення на європейський рівень.

Головною проблемою, що потребує розв’язання на сучасному етапі, є невідповідність змісту юридичної освіти і якості підготовки в правничих школах сучасним вимогам ринку праці та викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах.

Вказана проблема зумовлена такими причинами:

- неспроможністю багатьох правничих шкіл забезпечити належну якість освітніх програм;
- функціональною неготовністю багатьох правничих шкіл до впровадження сучасних технологій освітньої діяльності та забезпечення обґрунтованих критеріїв та об’єктивного оцінювання результатів навчання здобувачів освіти;
- відсутністю або недостатністю практичної складової у більшості освітніх програм підготовки правників та труднощами системного залучення правників-практиків до викладання права;
- загальним толеруванням академічною спільнотою порушень академічної доброчесності;
- недосконалістю системи добору на навчання до правничих шкіл;
- неможливістю для приватних правничих шкіл конкурувати за бюджетне фінансування на підготовку правників;
- відсутністю дієвих механізмів забезпечення академічних свобод.

Це вимагає проведення комплексної реформи юридичної освіти, що полягатиме у системному підході до зміни структури, змісту, організації та

методів навчання. Сутність та основні її положення викладені у проекті Концепції розвитку юридичної освіти (додається), який розроблений та обговорений у 2019-2020 роках на робочих зустрічах народних депутатів України - членів Комітету з питань освіти, науки та інновацій спільно з експертами у галузі права та вищої освіти.

Метою слухань у Комітеті з питань освіти, науки та інновацій є обговорення шляхів реформування вищої юридичної освіти, визначених у проекті Концепції розвитку юридичної освіти, для забезпечення її модернізації, ефективності та подальшого розвитку.

Зазначене питання регламентується Конституцією України, Законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, Указом Президента України “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”, нормативно-правовими актами Уряду та інших центральних органів державної виконавчої влади.

Варто зазначити, що питання реформування юридичної освіти неодноразово ставало предметом обговорень зацікавлених стейкхолдерів і має таку хронологію.

У 2001 році була прийнята постанова КМУ “Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 року”, якою закріплювались конкретні заходи, спрямовані на подолання проблеми низької якості юридичної освіти.

У 2009 році був розроблений проект Концепції розвитку вищої юридичної освіти, який більше стосувався удосконалення змісту викладання права у закладах вищої освіти. Цей проект так і не набув форми повноцінного документа.

У 2016 році було представлено проект Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника, яка також не була затверджена окремим нормативно-правовим актом. Згодом з’явилися проекти законів “Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії” (реєстр. №7147 від 28.09.2017) та альтернативний “Про юридичну освіту та юридичну (правничу) професію” (реєстр. № 7147-1 від 17.10.2017), які викликали гостру дискусію в академічній та професійній правничій спільноті.

У 2019 році Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством юстиції України був розроблений і погоджений усіма основними стейкхолдерами проект Концепції реформування юридичної освіти. До роботи над зазначеним проектом Концепції були залучені представники закладів вищої освіти, громадських організацій, а також експерти міжнародних програм з реформування юридичної освіти в Україні. Однак зазначений документ також не був затверджений окремим нормативно-правовим документом тодішнього Уряду.

З метою забезпечення здійснення в Україні правової реформи, з урахуванням міжнародних зобов’язань нашої держави, згідно з Указом Президента України від 21 червня 2019 року № 421/219 створена Комісія з питань правової реформи як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. У складі зазначеної Комісії, затвердженої Указом Президента України

від 7 серпня 2019 року № 584/2019, діє робоча група з питань розвитку юридичної освіти.

12 грудня 2018 р. наказом Міністерства освіти і науки України № 1379 затверджено стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 “Право” для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. 17 серпня 2020 р. наказом Міністерства освіти і науки України №1053 затверджено стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 “Право” для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Стандарти вищої освіти за спеціальністю 293 “Міжнародне право” перебувають на стадії розробки.

Водночас для прийняття зважених рішень стосовно перспектив розвитку вищої юридичної освіти варто проаналізувати сучасний її стан та окреслити проблемні питання і шляхи їх вирішення.

За відкритими даними з Єдиної державної електронної бази з питань освіти, підготовку бакалаврів у 2020 році здійснювали 180 закладів вищої освіти, магістрів – 118, молодших спеціалістів – 122, фахових молодших бакалаврів – 116, молодших бакалаврів – 9, спеціалістів – 2. За спеціальністю 293 “Міжнародне право” підготовку бакалаврів здійснюють 24 заклади вищої освіти, магістрів – 16, молодших бакалаврів – 1.

Згідно з даними Державної служби статистики України, на початок 2019/2020 навчального року у закладах вищої освіти навчалися за спеціальностями “Право” та “Правознавство” 99222 особи, за спеціальністю “Міжнародне право” – 4159 осіб. Кількість здобувачів вищої освіти за спеціальностями “Право” та “Правознавство” у 2019-2020 роках скоротилася порівняно з попередніми роками за рахунок зменшення кількості здобувачів освітніх ступенів спеціаліста та магістра. Водночас кількість здобувачів за спеціальністю “Міжнародне право” має тенденцію до збільшення.

У 2019 році суттєво зменшилась кількість вступників на бакалаврат та магістратуру, що пов’язано з запровадженням конкурсного балу при вступі на бакалаврат у 130 балів та підвищенням порогових балів при проведенні єдиного фахового вступного випробування та єдиного вступного іспиту з іноземної мови. Зростає кількість вступників на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю “Міжнародне право”. Проте кількість вступників до магістратури за цією спеціальністю зменшується. Різко збільшується кількість вступників за спеціальністю “Правоохоронна діяльність”. Така ж приблизно тенденція і за кількістю отриманих дипломів.

Таким чином, за офіційними даними, кількість осіб, що здобувають вищу юридичну освіту, становить понад 100 тис. осіб, кількість правничих шкіл є не виправдано великою та в декілька разів перевищує потреби держави.

Водночас згідно з результатами дослідження Міністерства юстиції України та міжнародних організацій, юридичний професійний ринок не задоволений рівнем знань, вмінь та навичок випускників правничих шкіл. Якість підготовки правників загалом залишається низькою, що підтверджується результатами проведення вступу на магістратуру з права у 2016 – 2019 роках. Так, у 2018 р. не отримали мінімальну кількість тестових балів, які за виконання завдань певного блоку може отримати вступник з мінімально допустимим рівнем фахової

компетентності (поріг “склав / не склав”), під час вступу на правничу магістратуру майже 34 % випускників, які отримали диплом бакалавра, а у 2019 р. – майже 55%.

Варто також зауважити, що якість заочної форми навчання у правничих школах є низькою. Про це свідчать дані аналітичного дослідження “Стан юридичної освіти в Україні” за результатами вступної кампанії на правничу магістратуру у 2017 році. Зокрема, констатується, що стандартизовані освітні вимірювання висвітлюють системні проблеми заочної форми юридичної освіти в Україні, як-от:

- занадто високий відсоток випускників заочної форми навчання має вкрай низький рівень фахових знань, але отримує стандартний диплом юриста, що девальвує цінність належної підготовки інших студентів;
- у середньому низька (порівняно з денною формою навчання) реалізація освітнього потенціалу студентів під час навчання на заочній формі.

Окрім того, обсяги державного замовлення на підготовку фахівців правничих спеціальностей формуються непрозоро і не відповідають потребам ринку праці, про що неодноразово зазначалось на засіданнях профільного комітету Верховної Ради України та в рекомендаціях парламентських слухань. Одержувачами зазначеного державного замовлення є МОН, МВС, Міноборони, Мінфін, СБУ, Мін’юст, Мінкультури, у сфері управління яких перебувають заклади вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців з права.

Зазначені проблеми завдають суттєвої шкоди іміджу правничої освіти.

Формування в Україні демократичної правової держави вимагає якісної професійної підготовки юристів нового покоління, які повинні володіти необхідними компетенціями та морально-етичними якостями. Водночас низька якість підготовки правників та особливий рівень їх суспільної відповідальності, обумовлений вимогами до їх професійної діяльності, вимагає розробки та впровадження Концепції розвитку юридичної освіти.

Проект Концепції розвитку юридичної освіти визначає такі 10 стратегічних цілей:

- держава контролює якість результатів навчання в правничих школах через ефективність системи зовнішнього забезпечення якості вищої юридичної освіти;
- система та структура підготовки правників відповідає міжнародним стандартам та сучасним потребам демократичного суспільства;
- система конкурсного вступу до правничих шкіл забезпечує добір вмотивованих та підготовлених осіб, які спроможні здобувати вищу юридичну освіту;
- освітні програми правничих шкіл забезпечують належну якість підготовки правника;
- система післядипломної освіти правників та освіти впродовж життя відповідає вимогам щодо забезпечення належної якості та ефективності правотворення та правозастосування;
- мережа правничих шкіл та обсяги підготовки правників відповідають потребам суспільства;

- вища юридична освіта надається компетентними та вмотивованими викладачами;
- правничі школи готують правників з розумінням професійної відповідальності за впровадження верховенства права;
- правничі школи готують правників з високими етичними та моральними цінностями;
- правничі школи є вагомими центрами наукового, освітнього та інноваційного розвитку.

Для досягнення цих цілей Концепцією передбачено низку новацій, у тому числі:

- установа, що ступінь магістра за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право” галузі знань “Право” здобувається на основі повної загальної середньої освіти;
- сприяння побудові ефективних внутрішніх систем забезпечення якості вищої юридичної освіти, зокрема створенню та функціонуванню центрів забезпечення якості юридичної освіти у правничих школах;
- установа, що підготовка здобувачів освіти за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право” галузі знань “Право” в системі фахової передвищої освіти та за рівнями молодшого бакалавра та бакалавра не здійснюється;
- установа, що організація навчання здобувачів вищої освіти за заочною формою здобуття освіти зі спеціальностей “Право” та “Міжнародне право” галузі знань “Право” передбачає проведення навчальних занять в обсязі не менше третини від загального обсягу навчальних занять для очної форми здобуття освіти відповідно до освітньої програми;
- здобуття вищої юридичної освіти здійснюється за єдиними правилами в усіх закладах вищої освіти незалежно від форми власності та сфери управління з урахуванням особливостей підготовки курсантів (слухачів, студентів), ад’юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту;
- запровадження тесту загальних навчальних компетентностей із використанням організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання при вступі для здобуття ступеня магістра за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право” галузі знань “Право” як альтернативи зовнішнього незалежного оцінювання з математики;
- закріплення в змісті освітніх програм тенденцій та процесів, що мають місце в правозастосуванні, а саме використання та огляд рішень національних та

міжнародних судів, практики Європейського суду з прав людини, її включення в освітній процес відповідно до рекомендацій Ради Європи;

- впровадження Єдиного державного кваліфікаційного іспиту за результатами здобуття вищої освіти ступеня магістра за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право” галузі знань “Право”, розробку програм та вимог до проведення ЄДКІ;

- впровадження та розбудова спроможності дорадчих рад представників правничої професії при підготовці правників;

- забезпечення ефективної системи акредитації освітніх програм правничих шкіл Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, іноземними акредитаційними агентствами та незалежними установами оцінювання і забезпечення якості вищої освіти;

- забезпечення розміщення державного замовлення на підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право” галузі знань “Право” у закладах вищої освіти, незалежно від форми власності та сфери управління за алгоритмом адресного розміщення державного замовлення та широкого конкурсу;

- забезпечення визначення та затвердження обґрунтованого обсягу державного замовлення на підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право” галузі знань “Право” у відповідності з потребами держави і ринку праці, що визначатиметься на основі розробленої та затвердженої методики з врахуванням пропозицій представників професійних правничих спільнот та заінтересованих органів;

- дотримання академічної доброчесності працівниками правничих шкіл та здобувачами юридичної освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної інфраструктури доброчесності спільноти правничої школи, системи запобігання та виявлення академічного плагіату та інших порушень академічної доброчесності, створення дієвої системи академічної відповідальності, посилення заходів запобігання та протидії корупції у правничих школах;

- розширення можливостей для здобуття освіти на окремих магістерських та сертифікованих програмах, які не передбачають присвоєння окремої освітньої кваліфікації та здобуття вищої юридичної освіти;

- сприяння впровадженню системи рейтингування правничих шкіл з боку професійних правничих спільнот.

Термін реалізації Концепції – 5 років.

У рамках підготовки та проведення слухань до Комітету з питань освіти, науки та інновацій надійшли пропозиції та зауваження до проекту Концепції розвитку юридичної освіти від 23 суб'єктів, зокрема: Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Вищої ради правосуддя, Національної школи суддів України, Національної асоціації адвокатів України, Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, учасників експертного обговорення “Проект Концепції розвитку юридичної освіти очима професійної правничої спільноти”, Національної академії внутрішніх справ,

Національної академії Служби безпеки України, юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, Економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, Комісії Асоціації правників України з вдосконалення правничої освіти, Комітету з юридичної освітньої політики Асоціації адвокатів України, Ліги студентів АПУ, Асоціації юридичних клінік України, Союзу юристів України, юридичного факультету Ужгородського національного університету, Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Найбільш дискусійними під час проведення слухань стали питання, які перебувають в епіцентрі реформи юридичної освіти, а саме: майбутнє спеціальності 293 “Міжнародне право”, перехід на наскрізну магістратуру, відмова від заочної форми навчання, перспективи підготовки правників закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Робочою групою з підготовки комітетських слухань на тему: “Реформування вищої юридичної освіти в Україні: проблеми і перспективи” доопрацьовано проект Концепції розвитку юридичної освіти з врахуванням пропозицій і зауважень учасників слухань та досягнуто компромісних рішень з дискусійних питань.

Зокрема, в доопрацьованій редакції проекту Концепції розвитку юридичної освіти передбачено:

- установа, що здобуття вищої юридичної освіти відбувається за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право” галузі знань “Право”;
- установа, що організація навчання здобувачів вищої освіти за заочною формою здобуття освіти зі спеціальностей “Право” та “Міжнародне право” галузі знань “Право” передбачає проведення навчальних занять в обсязі не менше третини від загального обсягу навчальних занять для очної форми здобуття освіти відповідно до освітньої програми;
- здобуття вищої юридичної освіти здійснюється за єдиними правилами в усіх закладах вищої освіти незалежно від форми власності та сфери управління з урахуванням особливостей підготовки курсантів (слухачів, студентів), ад’юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Громадською організацією “Фундація ДЕЮРЕ” проголошений Маніфест розвитку юридичної освіти, до якого доєдналися 24 громадські організації та понад 40 лідерів правничих шкіл, народні депутати України та представники правничих спільнот. Підписанти Маніфесту висловили прохання до Комітету з

питань освіти, науки та інновацій підтримати доопрацьований проєкт Концепції розвитку юридичної освіти та рекомендувати затвердити його найближчим часом.

Враховуючи доповідь в.о. Міністра освіти і науки України Шкарлета С.М., виступи Голови Комітету з питань освіти, науки та інновацій Бабака С.В., голови підкомітету з питань вищої освіти Комітету з питань освіти, науки та інновацій Гришиної Ю.М., голови Робочої групи з питань розвитку юридичної освіти Комісії з питань правової реформи Кузнецової Н.С. про стан, проблеми і перспективи реформування вищої юридичної освіти в Україні та інших учасників засідання, учасники слухань у Комітеті з питань освіти, науки та інновацій на тему: “Реформування вищої юридичної освіти в Україні: проблеми і перспективи” **рекомендують:**

1. Підтримати проєкт Концепції розвитку юридичної освіти.
2. Направити доопрацьований проєкт Концепції розвитку юридичної освіти Комісії з питань правової реформи з метою узгодження та внесення на затвердження Президентів України.

Голова Комітету

Сергій Бабак